

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ, НАУЧНА ИНФОРМАЦИЯ И
КУЛТУРНА ПОЛИТИКА“

Димитър Георгиев Русков

**РОЛЯТА НА ОБЩЕСТВЕНАТА БИБЛИОТЕКА В КОНТЕКСТА НА
ИМИГРАЦИОННАТА И ИНТЕГРАЦИОННА ПОЛИТИКА НА
ХОЛАНДИЯ**

АВТОРЕФЕРАТ

на

ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по
професионално направление 3.5. – Обществени комуникации и информационни науки -
Книгознание, библиотекознание, библиография

Научен ръководител: доц. д-р Елица Лозанова-Белчева

София

2019

Дисертационният труд се състои от: увод, три глави, заключение, библиография и четири приложения.

Общият обем е 242 страници, от които 220 основен текст.

Текстът съдържа 20 броя фигури и 3 броя таблици.

Използваната литература обхваща общо 153 заглавия, от които 41 броя заглавия на български език, 31 броя на английски език и 81 на холандски език. Приложенията са 4 на брой и съдържат формулярите на проведените емпирични изследвания (анкетни проучвания, фокус-група, дълбочинно интервю) – в общ обем 12 страници.

Авторските публикации по темата са 5 броя на български език и 1 в съавторство с научният ръководител, три интервюта в холандски библиотечни издания и една статия в холандското списание Les.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 2019 г. от ... ч. в 45 аудитория на СУ „Св. Климент Охридски”, бул. „Цариградско шосе“ 125, блок 1, ет. 4 на заседание на Научно жури, назначено със заповед № на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски”.

Материалите по защитата са на разположение на интересувашите се на интернет страницата на СУ „Св. Климент Охридски”: <https://www.uni-sofia.bg/>.

СЪДЪРЖАНИЕ

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	4
АКТУАЛНОСТ И ИЗБОР НА ТЕМАТА	4
ОБЕКТ, ПРЕДМЕТ И ХИПОТЕЗИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО	6
ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ МЕТОДИ	7
II. СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	8
СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	8
СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	8
III. СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	42
IV. ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	42

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

АКТУАЛНОСТ И ИЗБОР НА ТЕМАТА

През последните години, особено след нарастващата имиграционната вълна към Европа, темата за имиграцията и интеграцията на имигрантите е една от най-важните за решаване както от Европейския съюз, така и от отделните му страни членки. Имиграцията и интеграцията са и ще бъдат предмет на теоретични, емпирични и методологични изследвания, и тяхното регулиране и уреждане ще бъде винаги приоритет на всяко правителство на страните членки на ЕС. Холандия* като една от страните, които приемат и интегрират голям брой имигранти търси най-добрите начини да ги интегрира и да им предложи по-добър живот от този, който са имали преди емиграцията си и включва различни партньори в процеса по тяхната интеграция в обществото. Организации като “Червения кръст”, “Работа с бежанци”, общините по места, но и музеи, средни училища, университети и други организации, в съвместно сътрудничество помагат на имигрантите да се интегрират създавайки специални проекти, мероприятия и услуги за тази цел.

Едни от най-активните публични институции, които подпомагат имигрантите в тяхната интеграция са обществените библиотеки. Холандските обществени библиотеки са добър пример затова как чрез създаването на мултикултурни колекции, предлагане на специализирани услуги и различни мероприятия за имигранти за последните петнадесет години са се превърнали в едни от най-важните партньори на правителството в областта на интеграцията на имигранти от различни страни.

Изборът на темата на представения дисертационен труд е продиктуван от интереса в областта на интеграционната и имиграционна политика в Европа и в Холандия, но най-вече от динамиката на процесите по създаване на колекции, услуги, проекти и мероприятия от обществените библиотеки за имигрантската целева група. Развитието на имиграционната и интеграционна политика, разгледано в теоретичен аспект и анализирано от гледна точка на практиката е често разработвана тема в научните изследвания в Холандия, но тази ѝ част, във връзка с библиотеките и тяхната роля за интеграцията на чужденците е ново изследователско поле.

* За целите на дисертационното изследване е предпочетена по-разпространената в българската научна литература форма на името на Кралство Нидерландия - Холандия.

Сложността и комплексността на изследваната проблематика изискват представяне на различни аспекти от процеса на интеграция на имигрантите, които са представени и анализирани в дисертационния труд. Дисертацията предлага нов поглед към темата, който е насочен към осмисляне на явлението имиграция през призмата на различните интеграционни модели (асимилационен, мултикултурен и акултурационен) в национален контекст (случаят на Холандия). Разработката разглежда европейските имиграционни и интеграционни политики и изследва холандската интеграционна политика и използваните от нея модели, но най-вече акцентира върху политиката на холандските обществени библиотеки за създаването на услуги за имигранти, които помагат за успешната интеграция на имигрантите в холандското общество.

С дисертационното изследване се прави опит да се създаде цялостна картина на развитието на европейските и холандски имиграционни и интеграционни политики за последните петнадесет години. В разработката са представени, обобщени и анализирани пет емпирични изследвания (някои от тях проведени на терен), които дават възможност да се формулират и предложат решения за подобряване на дейността за работа с имигранти в Холандия, но също така и да се изведат препоръки за създаване на услуги за имигранти в обществените библиотеки чрез създаването на примерен библиотечно-информационен модел с услуги за целевата група.

ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Изследването аналитично представя имиграционната и интеграционната политика на Европейския съюз (ЕС), с акцент върху холандските модели, като се очертават бариерите, тенденциите и бъдещите предизвикателства. Представен е управленския процес на базата на теоретичните и емпирични изследвания за услугите за имигранти в обществените библиотеки на Холандия и други европейски библиотеки предимно на страните членки на ЕС.

Основната цел на настоящия труд е чрез проследяване развитието на холандската имиграционна политика и интеграционни модели и чрез анализ на библиотечни практики за работата с имигранти в различни обществени библиотеки (и по-специално на Столична библиотека - Амстердам), да се създаде препоръчителен модел за библиотечно-информационно обслужване, обучение и социална интеграция на имигранти.

Задачите, свързани с изпълнението на поставената цел на изследването, са следните:

1. Да се направи преглед на развитието на имиграцията и да се изведат общи характеристики в имиграционния процес. Да се анализира политиката на ЕС в областта на имиграционната и интеграционна политика и да се очертаят моделите на отделните страни.

2. Да се представи обстоен преглед на политиката на Холандия в областта на имиграционната и интеграционна политика, като се анализира законовата рамка (“Закон за чужденците” (1975, 2000 г.), “Закон за гражданска интеграция” (1998, 2006, 2012, 2013 г.) и “Закон за гражданска интеграция в чужбина”^{*} (2006 г.) и специално разработеният правителствен доклад (Доклада на Комисията Блок, 2004 г.), който прави ретроспекция на интеграционните процеси в Холандия от 1974 до 2004 г.

3. Да се направи анализ и оценка на работата с имигранти на обществените библиотеки в Холандия и да се направи съпоставителен преглед на имигрантските услуги на водещи обществени библиотеки от страни на ЕС: Дания, Швеция, Норвегия, Германия и др. през условно разделените за целите на дисертационното изследване два периода (1970 - 2000 г. и 2000 - 2017 г.), обвързани с промените в политиката на холандското правителство в тази посока.

4. Да се проведат различни емпирични изследвания (на терен и онлайн), за да се очертаят основните характеристики на библиотечното обслужване за имигранти и тяхното мнение за предлаганите от библиотеката услуги. Чрез провеждане на дълбочинни интервюта да се проучи и сравни дейността на различни холандски библиотечни специалисти за работата им с мигранти и да се проведе уеб изследване за дейността на европейски обществени библиотеки за услугите, които те предлагат на имигрантската целева група. Да се изведат препоръки за подобряване на библиотечно-информационните услуги за имигранти в обществените библиотеки в Холандия на базата на проведените емпирични изследвания и аналитичния преглед на практиката на други библиотеки в ЕС.

5. Да се направи препоръчителен модел за библиотечно-информационно обслужване на имигранти, който да е приложим за холандските и други обществени библиотеки в страни с големи мигрантски популации.

ОБЕКТ И ПРЕДМЕТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Обект на изследването е обществената библиотека, като институция, включена в процеса на интеграция на имигрантите и запазване на културното многообразие.

^{*} Буквален превод от холандски език. Законът се отнася до предварителното изискване на холандското правителство към бъдещите холандски граждани да положат изпит по холандски език в посолствата на Холандия в техните страни - т.е. тяхната интеграция да започне още в чужбина.

Предмет на дисертационния труд е библиотечната практика по създаване и развитие на специализирани ресурси и услуги за имигрантска целева група в обществените библиотеки, в контекста на промените в имиграционната и интеграционна политика на Холандия от началото на XXI век.

ХИПОТЕЗИ НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Дисертантът формулира следните работни *хипотези* в дисертационното изследване:

1. Интегрирането на имигрантите чрез обществените библиотеки не се изразява само в частично въвеждане на правила и услуги, а в сериозния анализ на динамичните интеграционни и имиграционни процеси и в доброто познаване на законите и разпоредбите в страната за регулиране на имиграцията и интеграцията. Въз основа на това библиотечните специалисти ще могат да създават добре работещи програми, проекти и услуги, подпомагащи интеграцията на имигрантите чрез предоставянето на една библиотечна среда, в която се предлагат различни форми на неформално обучение, общуване и социализация.

2. Разработването и прилагането на мерки за преодоляване на бариерите, с които имигрантите се сблъскват в обществото чрез осигуряване на лесен достъп до информация, помощ за изучаване на езика на приемащата страна и предлагане на различни форми за по-добро социално включване, трябва да е сред основните цели и задачи, които обществените библиотеки си поставят. Така ще се достигне до по-успешен модел за интегриране на имигранти, а тази инвестиция в подобряването на интеграционния процес ще доведе до ситуация „печеля-печелиш“ („win-win“) за самите имигранти и за правителствата на приемащите страни.

ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ МЕТОДИ

В настоящата разработка са използвани различни *изследователски методи*: изследване на научната литература и синтезиране на основни теоретични постановки, исторически, сравнителен и правен анализ, както и количествени и аналитични методи за сравнение на добри практики, анализ на емпирични данни (анкети, фокус група, дълбочинно интервю и уеб-изследване). Приложени са системният подход и сравнителният метод.

II. СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд има следната структура: увод, три глави, заключение, библиография и четири приложения.

Общият обем на разработката е 242 страници, от които 220 основен текст. Списъкът включва 153 източника (41 на български език, 31 на английски език, 81 на холандски език.). Приложенията са 4 на брой и съдържат формулярите на проведените емпирични изследвания (анкетни проучвания, фокус-група, дълбочинно интервю) – в общ обем 12 страници. В текста са съставени 3 таблици и 20 фигури.

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В **увода** са дефинирани целите, задачите, предмета, обекта и хипотезите на дисертационния труд. Направен е общ преглед на литературата и на основния понятиен апарат.

Въз основа на проучването на научната литература за обяснение на явлението *миграция* като понятие и процес е направен изводът, че няма утвърдено единно определение. Поради това, като работна дефиниция в дисертационния труд е приета следната такава: *миграция е процесът на преместване на населението в определена територия (в границите на една държава или извън нея), свързан с промяна на постоянното местоживееене.*

Според ЕС интеграцията на имигрантите е един от показателите за демократизирането на всяко едно общество, за развитието и утвърждаването на човешките права и свободи. *Тя е „непрекъснат, динамичен и многоаспектен процес, който изисква усилия от всичките въвлечени в него участници: готовност от страна на имигрантите да се приспособят към приемащото ги общество, без да е нужно да се отказват от своята културна идентичност, и съответно готовност на приемащата общност и публичните институции да възприемат имигрантите като равнопоставени“.* След прегледа на различни определения за интеграция на имигранти, тази дефиниция бе избрана за работна за целите на дисертационното изследване, тъй като съвпада с разбирането на дисертанта за социалното явление интеграция. То представя интеграцията като добре балансиран процес между правата и задълженията на имигранта - от една страна правото да запази собствената си култура, но от друга страна - да опознае и

възприеме законите и културата на приелата го страна и по този начин интеграцията на имигрантите може да се превърне в успешен процес.

В първа глава на дисертацията са представени теоретичните, историческите и правните аспекти на миграционните и интеграционни процеси.

В раздел 1.1. е направен исторически преглед на миграционните процеси в световен мащаб.

Изследваната литература не дава категоричен отговор относно *класификацията на етапите* на миграционните процеси, затова е предложено следното обобщение на основните етапи на развитие на имиграцията като процес:

- *Великото преселение на народите (IV-VII) век и преселенията на различни народи в рамките на Арабският халифат през VIII век*

В древността миграционните процеси са били най-често бавни и хаотични и те са се интензифицирали значително по време на войни или по време на походите, които номадските племена са предприемали, най-вече в търсенето на нови ловни полета и по-благоприятни условия за живот. Най-сериозните миграционна вълни, които трябва да открийм от старото историческо време безспорно са Великото преселение на народите (IV-VII) век и преселенията на различни народи в рамките на Арабският халифат през VIII век.

- *Великите географски открития от XIV-XVI век и големите миграционни вълни към Новият свят (Америка, Канада, Австралия и Нова Зеландия) от XVII, XVIII и XX век (до края на Втората Световна война)*

Това е друг период, който ярко се откроява. Той променя напълно демографията на новооткритите земи, но и на някои африкански държави, чието население е заробвано и транспортирано към Новия свят, за да работи насилствено в плантацията там.

- *Периодът на Първата (1914-1918 г.) и Втората (1939-1945 г.) световни войни*

Този период е също наситен със сериозни миграционни процеси, защото тогава картата на Европа често е прекроявана, което е пораждало от само себе си големи премествания на население от една държава към друга. Добър пример за това е Австро-Унгарската империя, в която са живеели хора от 14 националности, и разпадането ѝ поражда големи миграции.

- *Краят на Втората Световна война, до шестдесетте години на XX век*

Тогава се забелязват миграционни процеси предимно от бившите колонии към самите колониални държави (Великобритания, Франция, Белгия, Холандия и др.).

- *Краят на XX и началото на XXI век*

Постепенно имиграционните движения се преместват от други държави към Западна Европа – най-вече от Унгария след въстанието през 1956 г., от (Чехия след Пражката пролет и от Югославия, но също така и от Турция, Мароко, Алжир и др. страни). Или имиграцията като процес започва да се глобализира като броя на националностите на мигрантите се увеличава. След края на ХХ и началото на ХХІ в. съществуващите до тогава видове миграция се разширява като се появява т.нар. *туристическа миграция* и *транзитна миграция*. Нелегалната миграция също се разраства и превръща в сериозен проблем (но тя не е обект на подробно разглеждане в дисертационния труд).

- *Отварянето на границите за източно-европейските страни през 2007 и 2010 г.*

След промените през 2007 и 2010 г. се наблюдава многократно увеличаване на миграцията от тези страни към западно-европейски страни (предимно членки на ЕС). Поради военните конфликти в Ирак, Афганистан, Либия и предимно в Сирия големи миграционни вълни заливат Европа.

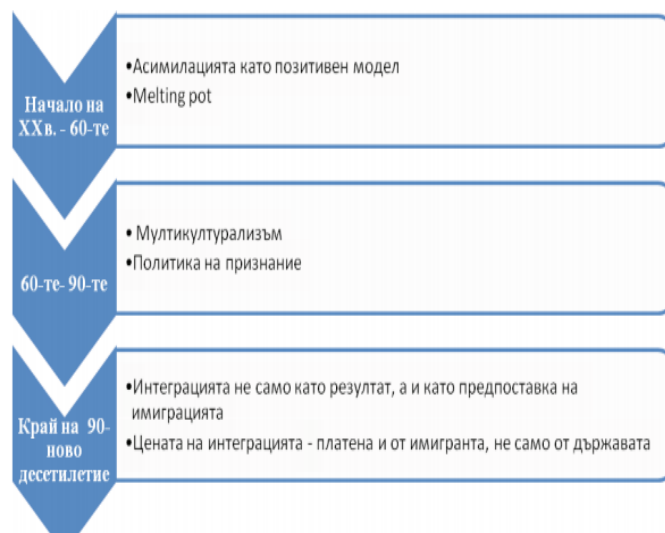
В **раздел 1.1.1. на първа глава** са разгледани имиграционните политики на САЩ и Канада, чрез проследяване на хронологията на развитие на имигрантските вълни към тях през изминалите четири века. Тези страни са открити от останалите като най-типичните примери за мигрантски държави, изискващи по-подробен анализ.

В **раздел 1.2. на глава първа** са разгледани основните интеграционни модели и теории разработени в научните изследвания.

Анализът на научната литература показва, че в исторически контекст за последните сто години са използвани основно три модела, които обособяват съответно три големи периода (вж. фиг. 1).

Първият е *асимилационният модел*, който десетилетия наред се приема напълно позитивно като пълно включване, сливане на имигрантите с приемното общество (*melting pot*), което те са избрали и пожелали.

Според Чикагската школа (Гордън, Парк) асимилацията трябва да се случи за две-три поколения. Вторият модел, съществуващ успешно от 60-те до 90-те години на ХХ век е *мултикултурализмът*. Трети е моделът с гражданските траектории от началото на ХХІ век, или *акултурационният модел*, който все още не е получил завършената си форма.

Фиг. 1. Интеграционни модели¹

Основните интеграционни теории, открояващи се в научната литература, очертават концептуалната рамка на интеграционния процес:

- **Интеграционна теория на Робърт Е. Парк**

Тя е създадена въз основа на наблюдения върху имиграцията и урбанистичното развитие на Чикаго през двадесетте години на миналия век. Робърт Парк и неговите сътрудници в своите разсъждения се фокусират върху това, че винаги когато две или повече етнически групи се събират чрез имиграция, се случват следните пет фази на интеграция между тях:

1. Фаза на контакт (contact): най-често етнически групи се опитват да установят мирни и изясняващи контакти помежду си.
2. Фаза на конкуренция (competition) групите влизат в конкуренция за оскъдни ресурси като работни места или жилища.
3. Фаза на конфликт (conflict): последието от конкуренцията е фаза, в която между групите се стига до дискриминация и сблъсъци.
4. Фаза на акомодация (accomodation): с времето между двете групи се формира начин на живот (modus vivendi), форма на контакт един с друг. Той може да се състои в това отделни групи да си търсят професионални ниши, да се оттеглят в отделени райони или да се задоволят със съответния си статус.
5. Фаза на асимилация (assimilation): чрез смесени бракове, с които етническите

¹ Европейски фонд за интеграция. Министерство на труда и социалната политика на Република България. Методология за наблюдение и оценка на политиките и мерките за интеграция. Методически указания за наблюдение и оценка на политиките и мерките за интеграция. София: Европейски фонд за интеграция. Министерство на труда и социалната политика на Република България, 2009, с. 11. Достъпно от: <http://www.ry2kcc.org/upload/docs/Book.pdf>

разлики изчезват и възниква напълно нова цялостна група.

- **Интеграционна теория на Милтон Гордън**

През 1964 г. Милтон Гордън публикува изследването си “Асимилация в американският живот”². В нея той разделя асимилационната теория на следните части:

- ✓ културна асимилация – тя се характеризира с промяната в начините на културно поведение на имигранта след преселването му.

- ✓ структурна асимилация - тя описва широкото участие на имигранта в отношенията му с първичната група (местното население) От една страна, това има предвид участието на отделни индивиди в клики, съседски отношения и сдружения на приемащото общество. Към това спадат обаче и основополагащите институции на приемащото общество, като например политическата система и пазарът на труда.

- ✓ идентификационна асимилация – тя символизира развитие на чувството за национална принадлежност към приелата го държава. Чужденецът започва да споделя и проявява привързаност към приелата го култура.

- ✓ гражданска асимилация – характеризира се с отсъствието у имигранта на ценностни и властови конфликти.

- ✓ семейна асимилация – широко разпространена доброволна асимилация характеризираща се в брак между лица от различни етноси – най-често между местни граждани и имигранти.

- ✓ обусловена от отношението асимилация (промени в отношението)

- ✓ обусловена от поведението асимилация (промени в поведението)

Основните изводи, които Гордън прави са, че асимилацията се разделя на различни частични процеси и е възможно в една област да се стигне до асимилация, а в друга не. Освен това той заключава, че при имигриралите лица във всеки случай се стига до културна асимилация. Асимилацията според Гордън не е само потискането на култури и сливането и изчезването им в общата доминантна култура, но и положителната и форма наречена амалгамизация, която представлява биологичното смесване между гражданите от различни етноси, което Гордън нарича „доброволна асимилация“. Тя е особено важна за укрепването на млади държави като САЩ.

- **Интеграционна теория на Хартмут Есер**

Немският социолог Есер разбира интеграцията като възникване на едно общо цяло от различни части. Той разделя процесите на акултурация, пласиране,

² Gordon, M. Assimilation in American life. New York: Oxford University Press, 1964, с. 71

взаимодействие и идентификация³:

– С научаването на езика на приелата го страна мигрантът преминава през процеса на *акултурация*;

– Структурната асимилация или “*пласирането*” както го нарича Есер е друг много важен процес, за който са важни два основни фактора - пазарът на труда и политическата система. Първият фактор е от съществено значение за интеграцията на имигранта, защото той му дава самочувствие, самостоятелност и му помага да осъществи културната и социалната си интеграция или доброволната асимилация, както я нарича Есер. Той отбелязва възможността за възникването на низши слоеве от безработни и респективно недоволни мигранти, които могат един ден да се превърнат в проблем - това което вече се случва в бедни предградия на Париж, Брюксел, Амстердам, Лондон и други големи градове на Европа;

– Социалната асимилация (*взаимодействие*) се изразява от една страна в членството и дейностите в сдружения и съответни отношения на приятелство, и от друга страна – партньорства и бракове между хора от различни етноси;

– Последна частична област на асимилацията, за която говори Есер е *идентификационната асимилация*. Тя се изразява в емоционални връзки на мигранта с приелата го страна и развитата лоялност помежду им. Тя е крайният стадий на цялостния интеграционен процес и не е постижим от всеки, затова не е и задължителен. Културолозите определят този стадий като вътрешна хармония или състояние на бикултурност - което се характеризира с прегръщане и приемане както на родната, така и на приелата го култура. За тази бикултурност пише и холандският културолог Херт Ноофстеде в своята книга “Всички различно мислещи“ (“*Allemaal andersdenkenden*”)⁴.

В раздел 1.3. са разгледани етапите и тенденциите в развитието на интеграционната и имиграционна политика на Европейския съюз.

Периодизацията на европейската имиграционна политика се характеризира с ясни институционални очертания фиксирани в официални документи, стратегии, договори, като:

- *Договор от Амстердам - 1997 г.*
- *Конвенция от Дъблин 1 - 1999 г.*⁵
- *Конвенция от Дъблин 2 - 2003 г.*⁶

³ Хенкес, Кр. Христоматия..., с. 25.

⁴ Hofstede, G. *Allemaal andersdenkenden: omgaan met cultuurverschillen*. Amsterdam: Contact, 1994, 352 p.

⁵ Конвенция от Дъблин 1 - 1999 г. В: Eur-Lex. Достъп до правото на ЕС. [Прегледан 04.12.2017]. Достъпно от: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=celex:22001A0403\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=celex:22001A0403(01))

- *Европейски пакт за имиграция и убежище от 2008 г.*⁷.
- *Стокхолмска програма 2010 - 2014*⁸.

Най-общото, което може да заключим като извод за горепосочените документи на ЕС за регулиране на имиграционните и интеграционни процеси е, че те са достатъчно на брой, но не винаги са влизали бързо в сила, за да регулират тези процеси.

В раздел 1.3.1. са разгледани проблемите и предизвикателствата пред политиките за развитие на интеграционните и имиграционни процеси в Европейския съюз.

Въпреки съществуващите многобройни разпоредби, клаузи и договори съставени от Европейския съюз за регулиране на имиграцията и интеграцията на имигрантите в неговите граници, съществуват все още доста проблеми в тази област, които бързо трябва да бъдат решени, защото в противен случай това може да доведе дори и до разпадане на Европейския съюз като организация. Бързата и действително качествена интеграция на имигрантите е най-важното предизвикателство, за да могат те да намерят мястото си в приелото ги общество, както и обществото да се възползва от техният умствен потенциал и сръчности. Прогнозите (особено демографските) за бъдещето на Европа не са само положителни. ООН публикува през 2007 г. статистически данни, според които европейското население между 2007 и 2050 г., ще нараства средно на година с 1.5 млн. и то предимно от наплива на имигрантите.

През март 2017 г. Европейската комисия приема обновения план за действие относно по-ефективна политика за връщане в ЕС, а през септември 2017 г. публикува актуализирания „Наръчник за връщането“⁹. В същото време ЕС води преговори с държавите на произход и на транзитно преминаване за сключване на споразумения за обратно връщане на незаконните мигранти и за сътрудничество в борбата срещу трафика на хора. Тези споразумения предвиждат ангажменти за взаимно сътрудничество и партньорство между Европейския съюз и трети държави.

В стремежа си ЕС да утвърди имиграцията като позитивен ресурс, има плаха тенденция за утвърждаване на позитивен образ на миграцията като ресурс, като ситуация „печеля-печелиш“ („win-win“), като фактор за развитие и растеж и за

⁶ Европейска система за убежище, 23 окт., 2013, с. 3. В: Европейски правен преглед [онлайн]. [Прегледан 22.01.2018]. Достъпно от: <http://evropeiskipravenpregled.eu/европейска-система-за-убежище/>

⁷ Гражданите на трети страни в ЕС: обща политика относно контрола на границите, убежището и имиграцията. Европейски социален фонд. Инвестиции в хората. София, 2014. с. 11.

⁸ Стокхолмска програма. В: EuroLex: Access to European Union Law [онлайн]. [Прегледан 29.01.2018]. Достъпно от: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=celex:52010XG0504\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=celex:52010XG0504(01))

⁹ Наръчник за връщането. 2017. В: Europa.eu [online]. [Прегледано на 4.03.2018]. Достъпно от: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/proposal-implementation-package/docs/return_handbook_bg.pdf

изпращащата, и за приемната страна, но той е твърде плах и несигурен и е повече в сферата на говоренето отколкото в сферата на реалната политика.

В раздел 1.4 е направен задълбочен анализ на имиграционната и интеграционна политика на Холандия.

В раздел 1.4.1. е проследена хронологично имиграционната и интеграционната политика на Холандия до края на XX век.

Още през XVI век Холандия се утвърждава като една от най-силно развиващите се икономически страни и започва да привлича много имигранти. От статията „Пет века миграция: историческо онлайн списание на Центъра по история на миграцията“¹⁰ става ясно, че до 1630 г. пристигат около 150 000 бежанци, между които фламандци, брабантци, но също така и френско говорещи граждани от Южна Холандия. За кратко време населението на Антверпен намалява наполовина, а населението на Амстердам от 30 000 души през 1578 г. се увеличава до 108 000 през 1622 г. Въпреки че към края на XVI и през началото на XVII век териториите на днешна Холандия, Люксембург, Белгия и Северна Франция са „под скиптъра“ на испанския крал Филип II, притокът на имигранти не спира, защото икономическата стабилност и толерантността към всички религии са предпоставка за спокоен живот.

През XVIII век Холандия продължава да привлича имигранти, но по-малко в сравнение с предишните периоди, като те са предимно от съседна Германия, пристигащи най-вече по политически и религиозни причини. В този период Холандия е васална република на Франция и се нарича Батавска република (1795-1801 г.). Великобритания започва да се утвърждава като център на световната икономика където през втората половина на XVIII век до към средата на XIX се развива индустриалната революция¹¹.

От XIX век имиграцията към Холандия значително намалява, защото тя вече не играе сериозна роля в икономическо отношение на международната сцена. Държави като Великобритания, Германия, Белгия и САЩ стават едни от водещите икономики в света. Характерна за този период е емиграцията на европейци, включително и холандци към проспериращата Америка. Но през втората половина на XIX век стотици хиляди холандци емигрират и в Германия като гастарбайтери, като голяма част от тях не се завръщат.

Въпреки, че до към 70-те години на XX век Холандия не е смятана (както от собственото си правителство, така и от други страни) за типична имигрантска страна,

¹⁰ 1580-1700. In: Vijf eeuwen migratie. [Viewed 5.12.2017]. Available from: <http://www.vijfeeuwenmigratie.nl/periode/1580-1700#636-inhetkort>

¹¹ 1700-1800. Vijf eeuwen migratie. [Viewed 5.12.2017]. Available from: <http://www.vijfeeuwenmigratie.nl/periode/1580-1700#636-inhetkort>

още през 1849 г. нейното правителство издава първия си „Закон за чужденците“,¹² (Vremdelingenwet), с който се опитва да регулира притока на имигранти към Холандия и интеграцията им в страната след тяхното пристигане.

Началото на Първата световна война и нападението на Германия над Белгия водят до преселването на около 1 млн. белгийци в Холандия, търсещи спокойствие и сигурност. На 10 май 1940 г. Холандия е нападната от Германия и за кратко време е окупирана. Така започва един труден период за Холандия, който приключва на 5 май 1945 г., когато с помощта на американски и канадски войски страната е освободена. От 120 000 евреи живеещи в Холандия преди войната, оцеляват само около 20 000¹³. Голяма част от тях се преселва в Израел и САЩ. Между 1945 г. и 1965 г. около 300 000 молуканци и холандски индонезийци напускат пределите на бившата холандската колония Индонезия. След Втората световна война холандското правителство започва да прокламира емиграцията, което поражда емигрирането на около 500 000 холандци, които напускат страната си и се установяват в Канада, САЩ, Австралия, Южна Африка и Нова Зеландия.

Седемдесетте години на XX век се характеризират с новия вид миграция: гастарбайтерството. Поради голямата емиграционна вълна се оказва, че Холандия се нуждае от работна ръка, която се осигурява от Южна Европа (предимно от Италия и Испания) и през шестдесетте години на XX век в Холандия за пръв път пристигат марокански и турски имигранти¹⁴. Според холандското правителство през 70-те и 80-те години на XX век, мигрантите е трябвало да запазят колкото се може по-добре езика и културата си, за да може да нямат проблеми с реинтеграцията при завръщането в родните си страни. През 1973 г. се разразява петролната криза, Холандия е засегната от нея и безработицата в страната се увеличава. Поради този факт работната миграция е спряна. От кризата на горивата е засегната предимно индустрията.

В началото на седемдесетте години в Суринам започва движение за освобождението и от холандската зависимост. Малко преди обявяването на независимостта през 1975 г., голяма част от тези индустрански суринамци пристигат в Холандия. В края на осемдесетте и началото на деветдесетте години става ясно, че имигрантите дошли в Холандия през 50-те и 60-те години няма да се завърнат в родните си страни. През 1979 г. холандското

¹² Vremdelingenwet 1849, 7.12.2009. In: vijf eeuwen migratie [online]. [Viewed 5.12.2017]. Available from: <http://www.vijfeeuwenmigratie.nl/foto/vreemdelingenwet-1849>

¹³ Jodenjacht. In: DeDokwerker: de Tweede Wereld oorlog met een link naar Amsterdam [online]. [Viewed 6.12.2017]. Available from: <http://www.dedokwerker.nl/jodenjacht.html>

¹⁴ Prins, K.S. Van 'gastarbeider' tot 'Nederlander': adaptatie van Marokkanen en Turken in Nederland. Rijksuniversiteit Groningen: Groningen, 1996, p. 9.

правителство взема решение установилите се в страната имигранти да бъдат третираны по един и същи начин както самите холандски граждани. За този период може да се говори за доста либерална мултикултурна имиграционна политика.

През 1983 г. се прави опит за затягане на имиграционната политика. Като цяло през осемдесетте години на XX в. в Холандия пристигат бежанци от различни държави, които кандидатстват за убежище. Мотивите на голяма част от тях са икономически. Според IND (Integratie en Naturalisatiedienst) – Холандската служба за имиграция и натурализация¹⁵, през 2001 г. около 40% от дошлите имигранти получават разрешение за пребиваване в страната. До 1987 г. бежанците биват посрещани и настанявани, като им се урежда място за живеене, социална осигуровка и образование, но след това тези придобивки значително намаляват.

През деветдесетте години на XX в. тонът, с който се говори и пише за имиграционната политика и проблемите около нея е още по-остър от този през осемдесетте години. Според скандалния политик Ханс Янмаат, обявен от мнозина за расист поради изказвания от рода “ако дойдем на власт първото нещо, което ще направим е да унищожим мултикултурното общество”¹⁶, през 90-те години такива изказвания вече не се възприемат за толкова скандализиращи, защото наистина проблемите в обществото са се задълбочили и мултикултурализма като идея започва сериозно да буксува. През 1991 и 1992 г. Фриц Болкестейн (тогавашният лидер на Либералната партия VVD) поставя на дневен ред този проблем в парламента¹⁷.

В началото на 2000 г. преподавателят по социология в Университета на Амстердам Паул Схефер публикува в ежедневника NRC Dagblad есето си “Мултикултурната драма”¹⁸, което поставя началото на една разгорещена дискусия за разделението в холандското общество. През деветдесетте години се забелязва едно ново течение имигранти - на антилианците. По данни на Централното бюро по статистика от 2016 г. броят им достига 151 000 души¹⁹, което е около 1/3 от сегашното население на холандските Антили. Според информацията публикувана в доклада на Комисията Блок

¹⁵ IND (Integratie en Naturalisatiedienst) [online].

¹⁶ Waarom Janmaat geen Wilders werd?, 29 okt., 2016. In: Algemeen Dagblad [online]. [Viewed 13.02.2018]. Available from: <https://www.ad.nl/nieuws/waarom-janmaat-geen-wilders-werd~a0545625/>

¹⁷ Prins, B. Het lef om taboes te doorbreken. Nieuw realisme in het Nederlandse discours over multiculturalisme, p. 4. [Viewed 13.02.2018]. Available from: <http://www.migrantenstudies.nl/wp-content/uploads/MS-2002-NR4-P241-254.pdf>

¹⁸ Схеффер, П. Цит. Съч., с. 3.

¹⁹ Jaarrapport Integratie 2016. Den Haag: Centraal bureau voor de statistiek, 2016, p. 10.

за интеграцията на имигрантите през деветдесетте години²⁰, съдим че тогава интеграцията на една голяма част от имигрантите е в застои, но от друга страна определени имигрантски групи „бележат успех“ с интеграцията си. Най-големите имигрантски групи според данните на Централното бюро по статистика през 1994 г. са суринамците, след това турците, мароканците и антилиянците.

В раздел 1.4.2. се разглежда имиграционната политика на Холандия от 2000 година до 2018 година.

През ноември 2000 г. в Холандия се приема нов “Закон за чужденците”²¹. Според него условията за допускане на бежанци се увеличават и освен това с него се пледира за бързото разглеждане на молбите на имигрантите бежанците за даване на разрешение или за отказ. Още в началото на 2001 г. се забелязва намаляване на притока на нови бежанци към Холандия. Данните сочат, че от 2004 до 2007 г. процентът на емиграцията в Холандия е по-висок от този на имиграцията. Повишаването на броя на имигрантите от 2006 г. продължава, за да достигне през 2009 г. цифрата от 146 378²². Граждани на държави членки на ЕС са свободни да пътуват и живеят във всяка една държава членка на съюза.

След приемането през 2004 г. на голямата група източно-европейски страни в Европейския съюз в Холандия пристигнат много източно-европейци и то предимно поляци. Тяхната бройка достига до 100 000 души през 2013 г., с което полската имиграционна група става третата по големина.²³ Поляците формират най-голямата група с 205 000 души, а българите и румънците се нареждат далеч след тях със съответно 24 000 и 22 000 души²⁴. След приемането на България и Румъния в ЕС през 2007 г. броят на българите и румънците дошли в Холандия също достига по-големи размери, в сравнение с предходните години.

От 1 януари 2017 г. в Холандия живеят 17,1 милиона души, като през последната година броят на населението се е покачил с 110 000 души в сравнение с предходната година. Причина за растежа е имиграцията, както на имигранти от

²⁰ Tweede Kamer der Staten-Generaal. Vergaderjaar 2003-2004., Nr. 9. Rapport Commissie Blok. Onderzoek Inegratiebeleid. Den Haag: Tweede kamer der Staten-Generaal, 2003-2004, p. 44.

²¹ Vremdelingenwet 2000. In : Overheid.nl [online]. [Viewed 13.02.2018] Available from: <http://wetten.overheid.nl/BWBR0011825/2017-10-01>

²² Ibid.

²³ Centraal Bureau voor de statistiek [online]. Immigratie loopt op, 11.08.2014. [Viewed 04.12.2017]. Available from: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2014/33/immigratie-loopt-op>

²⁴ Arbeidsmigranten komt steeds vaker uit Roemenië en Bulgarije. In: Volkskrant [online], 3.02.2017 [Viewed 12.02.2018]. Available from: <https://www.volkskrant.nl/binnenland/arbeidsmigrant-komt-steeds-vaker-uit-roemenie-en-bulgarije~a4457223/>

незападни страни, така и от имигранти от страни на ЕС и други западни страни .

В раздел 1.4.3. се представя правната рамка, отнасяща се до интеграцията на чужденци в холандското общество, а именно: “Закон за чужденците” (1975, 2000 г.), “Закон за гражданска интеграция” (1998, 2006, 2012, 2013 г.) и “Закон за гражданска интеграция в чужбина”^{*} (2006 г.).

През 1998 г. Холандия приема “Закон за гражданска интеграция”²⁶, който загърбва мултикултуралисткия интеграционен модел и започва да създава новия акултурен модел, характеризиращ се с граждански траектории и принуждаване на имигранта да участва активно в обществото. “Законът за чужденците“ от 2000 г.²⁷ урежда както статута на имигрантите, така и на бежанците. Той отменя стария закон от 1975 г. Според него правилата за допускане на бежанци се увеличават и освен това той определя бързото разглеждане на процедурата за даване на разрешение за пребиваване или не на имигрантите.

Друг повратен момент в имиграционната политика на Холандия е частта от “Закона за гражданска интеграция в чужбина” (приет на 15 март 2006 г.), според която имигрантите желаещи по една или друга причина да дойдат в страната за постоянно пребиваване, трябва да положат изпит по холандски език в холандските посолства в отделните държави - тест по холандски език и култура (Inburgering) преди идването им в Холандия (с което Холандия става първата страна в света, която изисква от своите бъдещи постоянни жители да преминат курс и изпит за интеграция още преди пристигане в страната (pre-arrival integration course and test).

Задължението за интеграция в Холандия на всички имигранти регистрирани официално, се регулира и определя от “Закона за гражданска интеграция”, който е допълнен и обнародван на 30 ноември 2006 г. и заменя варианта на този закон от 1998 г. Законът от 2006 г. задължава всички имигранти от 16 до 65 години идващи от държави извън ЕС и престояващи за неопределено време в Холандия, задължително да посещават курсове по холандски език и интеграция в холандското общество. Той е изменен частично през 2012 г., с чиято редакция се увеличават отговорностите на

²⁵ Migratie zorgt voor relatief hoge bevolkingsgroei. In: CBS [online]. 31.01.2017. [Viewed: 11.03.2017]. Available from: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/05/migratie-zorgt-voor-relatief-hoge-bevolkingsgroei>

^{*} Буквален превод от холандски език. Законът се отнася до предварителното изискване на холандското правителство към бъдещите холандски граждани да положат изпит по холандски език в посолствата на Холандия в техните страни - т.е. тяхната интеграция да започне още в чужбина.

²⁶ Wet Inburgering. In: Wetboek-online (online), 2000. [Viewed 20.03.2017]. Available from <http://www.wetboek-online.nl/wet/Wet%20inburgering.html>

²⁷ Vremdelingenwet. In: Wetboek-online (online), 2000. [Viewed 27.08.2015]. Available from: <http://www.wetboek-online.nl/wet/Vrmd.html>

имигранта, най-вече във финансова гледна точка, а именно самостоятелното заплащане на курсовете по интеграция в обществото, които до края на 2012 г. се заплащат изцяло от холандското правителство. Този изменен *“Закон за гражданската интеграция”* влиза в сила на 1 януари 2013 г.

В раздел 1.4.4. е направен обзор на холандските интеграционни модели използвани досега. Анализът на литературата показва, че се открояват четири модела в политиката на Холандия за интеграцията на имигрантите. Те съвпадат с по-горе разгледаните модели съществували и използвани в други имигрантски държави по света, а именно: *асимилационен, двупосочен* (т. нар. „гастарбайтерски“, според който имигрантите трябва да се завърнат след изтичане на трудовите им договори), *мултикултуралистки и акултурационен с граждански траектории*.

От либерална държава през последните петнадесет години Холандия се превръща в една от най-консервативните държави в областта на имиграционната и интеграционна политики. Но от друга страна Холандия все още е една от държавите, която продължава да приема имигранти, въпреки протестните акции на десните партии като Партията на свободата на Херт Вилдерс и новата „Форум за демокрация“ на Тиери Баудет, за разлика от страни като Унгария, Полша и Словакия, които открито отказват да правят това.

В глава втора е представена ролята на обществените библиотеки за интегриране на имигранти и е направен сравнителен анализ на холандски и други библиотечни практики за работа с имигранти.

В раздел 2.1. се разглежда създаването на мултикултурни библиотеки (библиотечни колекции).

За сериозното изграждане в една държава на мрежа от библиотеки, предлагащи услуги за имигранти холандските библиотечни специалисти познават и прилагат в ежедневната си работа долупосочените документи:

1. “Манифест на ЮНЕСКО/ИФЛА” от 1994 г., който определя ролята на обществената библиотека в информационното общество.

2. “Манифест на ИФЛА за мултикултурната библиотека” от 2008 г.

3. „Мултикултурните общности: насоки за библиотечното обслужване“ от 2009 г.

Обществените библиотеки в Холандия познават и прилагат всички тези документи, изграждат своята дейност и помагат за създаване на межкултурния диалог между етническите групи в холандското мултикултурно общество.

В раздел 2.2. е представена работата с имигранти в обществените библиотеки на

Холандия, като тя се разделя на долупосочените два периода разгледани в подразделите 2.2.1. и 2.2.2.

В раздел 2.2.1. е направен сравнителен анализ на работата с имигранти в холандските обществени библиотеки от 70-те години на XX век до 2000 г. с тези от други страни в Европа.

Причината да се определи за начало на този период на работа с мигранти началото на 70-те години е, че тогава в холандските обществени библиотеки се забелязват за пръв път някакви опити за създаване на интеграционна политика за работа с мигранти, която се изразява предимно в полагане основите на мултикултурните библиотечни колекции в страната. До началото на нашето столетие както в Западна Европа, така и в Холандия работата с имигранти не е приоритет на правителствата на всички страни, и до известна степен се подценява.

От 2000 г., не само в Холандия, но и в други западно-европейски страни мултикултурализмът започва да търпи голяма критика и правителствата на най-развитите западни държави (имащи големи мигрантски групи), започват да търсят по-добре работещ интеграционен модел от мултикултурния. Като още един повратен момент трябва да посочим и промяната в горесцитирания “Закон за гражданска интеграция”, който задължава имигрантите да се превърнат в активни граждани, които сами трябва да си заплащат курсовете си по холандски език и интеграция в холандското общество, за да докажат, че заслужават да живеят в Холандия и да се ползват и от законовите си права²⁸. Първите имигрантски служби в Холандия с колекции и някакви мероприятия за тази целева група се създават още в края на 80-те и началото на 90-те години на миналия век.

Изводите, които могат да се направят за този първи период са:

1. Той се характеризира предимно с изграждане и предлагане на мултикултурни колекции на всички представени в Холандия и други разгледани страни езици на имигрантите.

2. Забелязваме два подхода за изграждане на тези мултикултурни колекции – с финансовата помощ на държавата (в Холандия, Белгия) или с помощта на частни организации (в Канада и САЩ).

3. В края на 90-те години на XX век, предимно в Швеция, Дания, Холандия и Норвегия се забелязва нуждата от допълнителни мероприятия в библиотеките за

²⁸ Wet Inburgering, hoofdstuk 8, artikel 52, 2013. In: Overheid.nl [online]. [Viewed 22.12.2017]. Available from: <http://wetten.overheid.nl/BWBR0020611/2013-01-01#Hoofdstuk8>

имигранти, които да им помагат да се интегрират по-лесно в обществата на приелите ги страни. Започват да се реализират съвместни проекти между библиотеки, общини, музеи, училища, здравни организации, бюра по труда, младежки и други културни центрове.

4. Библиотечни асоциации и правителствени организации в Холандия и други западноевропейски страни, но и такива в САЩ, Канада, както и специалисти в областта на интеграцията и имиграцията започват да създават първите сериозни изследвания, указания и наръчници за създаване на отдели за работа с имигранти в края на този период.

5. В началото на XXI век мултикултурализмът е обявен за провал и в западния свят започва да се търси нов по-добре работещ интеграционен модел. Това рефлектира и върху работата на отделите за работа с имигранти и създадените в тях мултикултурни библиотечни колекции.

6. От анализираните документи за успешните библиотечни практики за имигранти от този период става ясно, че най-многобройни и многообразни като услуги са скандинавските страни и Холандия, а извън Европа най-добрият пример е Канада – страна, в която мултикултурният модел още не е отречен изцяло, защото работи добре.

В раздел 2.2.2. е направен подробен сравнителен анализ на работата с имигранти в Холандия от 2000 г. до наши дни с тези от други европейски страни.

За този период могат да се посочат много добри примери за успешни библиотечни практики за имигранти. В началото на XXI в. се създава от библиотечната централа за провинция Северна и Южна Холандия Probiblio - мрежа или платформа за работа на мигрантските служби на обществените библиотеки. Благодарение на тази съвместна работа на платформата, през 2005 г. стартират следните услуги и мероприятия за имигранти:

1. *“Кафене по интеграция”* в библиотеката на град Заандам. Имигрантите се събират там и разговарят с библиотекар, който ги съветва по въпросите на тяхната интеграция;

2. *„Поетична закуска“* – организирана от обществената библиотека в град Хага. Идеята на това мероприятие е имигрантите да се учат да пишат стихове и да ги декламираат;

3. *“Разходка в град Схидам”* – тя се организира от библиотеката в града, като завършва в сградата на библиотеката, където библиотекарите показват какво имат като материали по холандски език. След това те организират дискусия на тема *“Какво видях по време на разходката из град Схидам?”*;

4. *“Четене на глас за родители и техните деца в Обществена библиотека в Ротердам”* по време, на което библиотекарите четат на глас, но и обясняват на родителите имигранти колко важно е това за развитието на собствените им деца. По време на посещението си, мигрантите получават безплатна библиотечна карта;

5. *„Група за социално активиране“* в обществената библиотека в Ротердам. Целта на заниманията с тази група е библиотекарят да мотивира имигрантите да участват в обществото като търсят работа като доброволци, което да им помогне някой ден да си намерят и платена работа.

6. *“Езиков пазар и езикова конференция за специалисти в областта на работа с мигранти”*, които се организират веднъж годишно от Градската библиотека в Харлем в сътрудничество с училището Nova College от същия град. На “Езиковия пазар” се представят различни материали по холандски език за чужденци и мероприятия за имигранти, които се предлагат както от библиотеки, така и от други организации от Харлем предлагащи услуги за имигранти.

В **раздел 2.3.** са описани подробно услугите, проектите и дейностите за имигранти в едни от най-големите обществени библиотеки в Холандия – тези в Харлем, Хага и Ротердам. Библиотечните специалисти от тези библиотеки в работата си с имигранти се ръководят от *“Закона за гражданска интеграция”* от 2006 и 2013 г. , а също и от *“Закона за обществените библиотеки”* от 2015 г. (Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen), който дава повече права на Кралската библиотека за координиране на дейностите на обществените библиотеки. Програмата *“Библиотеката и базовите познания”*, която е специално създадена за работата с мигранти също е отправна точка за библиотекарите. Тази програма прокламира подобряването на вече съществуващи или създаването на нови специални отдели за имигранти наречени *“Дигитално-езикови къщи”*. Във всички горепосочени библиотеки вече са изградени такива къщи (отдели), които предлагат на имигрантската целева група богати колекции с материали за изучаване на холандски език (дигитални и физически), но и голямо разнообразие от услуги и мероприятия.

В **раздел 2.4.** се анализират успешни чуждестранни примери за работа с имигранти в обществените библиотеки в Европа, от които се отличават тези в Швеция, Дания и Финландия, но също така са посочени и няколко добри примера от обществени библиотеки извън Европа. Още през 1996 г. „Централната мултикултурна библиотечна

служба“ на Финландия предлага материали на 29 езика²⁹. Всички те са били включени в електронния каталог PLUSA. Библиотечната специалистка от Обществената библиотека в Хелзинки Кристина Виртанен в свое изказване през 1997 г. отбелязва, че “трябва да бъде съвсем нормално, ако всеки финландски гражданин от имигрантски произход при посещението си в обществената библиотека открие и книги на родния си език³⁰“. В своята статия “Работа в датската обществена библиотека за социалното включване: датската перспектива” (2007 г.)³¹ в онлайн списанието *Scandinavian Library Quarterly*, датската библиотекарка Йона Ларсен дава примери за добри практики на работа с имигранти и други социално изключени хора живеещи в Дания. Тя посочва проекта “Библиотеката: врата към датското общество“, в резултат на който са създадени клубове за изучаване на датски език за млади момичета предимно от мюсюлмански страни, клубове за домашна работа за имигрантски деца (повече от 100 в цяла Дания) и други подобни инициативи). Независимо, че този проект е реализиран между 2003-2006 г., създадените инициативи и клубове съществуват и работят успешно и днес.

В тази част са открити и няколко добри практики за работа с имигранти от Канада и САЩ, защото те са най-типичните примери за имигрантски държави. И в двете страни е характерно сътрудничеството между библиотеките и други обществени организации помагачи на имигранти за интеграцията им в техните общества. Така например, библиотеката в Сан Антонио, щат Тексас през 2004 г. си сътрудничи с мексиканското посолство, за да препраща имигрантите дошли от Мексико в библиотеката на града, където те се поемат от библиотекари и получават безплатен библиотечен абонамент (читателски карти) и помощ за езиковото им обучение по английски език. В щата Мериленд, в град Монтгомъри през 2004 г. е реализиран проект за интеграцията на бежанците с партньори от местната библиотека и „Linkages to learning“: организация подобна на „Център за работа с бежанци“. В Торонто от 2005 г. насам, в няколко болници в града работят в сътрудничество със столичната библиотека, за да информират имигрантите за тяхното здравно подпомагане³², а медицински работници посещават редовно библиотеката, за да бъдат в помощ на имигрантите.

²⁹ Inklaar, J. *Bibliotheeknetwerk...*, p.130.

³⁰ *Ibid*, p. 134

³¹ Larsen, Jonna. Denmark From outreach library work to Social inclusion: a Danish perspective. In: *Scandinavian Library Quarterly* [online]. March 2007, vol. 3, N 40. [Viewed 29 October 2015]. Available from: <http://slq.nu/?article=denmark-from-outreach-library-work-to-social-inclusion>

³² Larsen, J. *Culturele diversiteit: de bijdrage van de openbare bibliotheek aan de multiculturele samenleving*. Den Haag: Vereniging van de Openbare bibliotheken, 2004, p. 75.

Полезен наръчник за работата с имигрантската целева група е изследването “Обслужване на новите имигрантски общности в библиотеките”³³ (2007 г.) на преподавателката в Департамента по педагогика на Университета в Ланкастър и бивша библиотекарка в Хавайския университет Сондра Кубан. В него тя отправя съвети към библиотекарите работещи с имигранти на базата на своя натрупан опит. Кубан описва политиката, която трябва да води обществената библиотека, за да достигне бързо с услугите си до имигрантите и посочва добри примери за преодоляване на езиковите бариери и насърчаване на имигрантите, чрез определени мероприятия за подобряване на езиковите им способности.

След представянето на успешните библиотечни практики за имигранти в Холандия и Европа, в **раздел 2.5.**, в табличен вид са обобщени резултатите от проведеното за целите на дисертационния труд сравнително проучване на 27 библиотеки в столични градове на страните от ЕС. Целта на изследването е да се установи какви дейности се осъществяват в тези библиотеки за интеграция на имигрантите. Проучването е направено въз основа на информацията, поместена на уебсайтовете на обществени библиотеки от столичните градове. Анализът на получените резултати показва, че:

1. Само 48.12% от изследваните библиотеки предлагат колекции и услуги за имигранти. Като причина за това може да посочим, че библиотеките в източно-европейските страни не се посещават често от имигранти и съответно не се предлагат подходящи ресурси за тях. Причините са различни – голяма част от попадащите в разглежданата целева група не желаят да се интегрират, тъй като пребивават временно там с цел да достигнат по-богатите западно-европейски страни членки на ЕС или политиката на източно-европейските страни не е „отворена“ толкова много към имигрантите. Прогнозата ни е, че въпреки противопоставянето на източно-европейските членки в следващите години мигрантските популации и там ще се увеличат, което ще доведе до нуждата от добра интеграция на новодошлите имигранти. Тогава обществената библиотека ще трябва да започне да предлага услуги и мероприятия за имигранти, като се опира на богатия опит на западно-европейските страни. Дисертационното изследване също може помогне в тази насока, защото то представя обзорно конкретни добри практики за услуги, мероприятия и колекции, които могат да се приложат във всяка една страна от членките на ЕС.

³³ Cuban, S. *Serving New Immigrant Communities in the Library*. London: Westport, Connecticut, 2007, 255 p.

2. Присъствието на големи мигрантски групи в дадена страна/столичен град е основание обществената библиотека да предлага услуги за тях, но резултатите от изследването показват, че това не винаги се наблюдава. Типичен пример за липсата на услуги/ресурси/мероприятия за имигранти са обществените библиотеки в столиците Рим, Мадрид, Лисабон и Атина, защото имиграцията и предимно интеграцията като обществени процеси като че ли години наред се подценяват от правителствата на Италия, Испания, Португалия и Гърция. Причина за това бе и последната икономическа криза, по време на която не бе инвестирано в библиотечни услуги за имигранти.

3. Увеличаването на многообразието от мероприятия и услуги за имигрантите от една страна и намаляването на мултикултурните колекции, от друга страна е тенденция, която се откроява ярко през последните петнадесет години. Основната причина за това е задължителната и успешна интеграция, която правителствата на страните-членки на ЕС поставят като условие пред всеки имигрант.

4. Кооперирането на обществената библиотека с други организации помагачи на имигранти за създаването на подходящи услуги и мероприятия се интензифицира много сериозно през изминалите десет, петнадесет години и в проведеното изследване също се наблюдава тази тенденция.

5. Програмите на ЕС, които финансират проекти за имигранти, неграмотни и други социално изключени групи от обществото се увеличават. Добър пример са програмите, „Европейската програма за интеграция – добре интегрираните имигранти обогатяват икономически и културно ЕС“³⁴, „Оценка за интеграцията на уязвими групи мигранти в България“³⁵. Българската стратегия „Учене през целия живот“³⁶, също може да се даде като пример за програма, която насърчава всички възрастови групи да усъвършенстват базовите си и други познания във всички фази на живота си.

6. Особено много се открояват услугите и мероприятията на холандските и скандинавските библиотеки – както по разнообразие, така и по качество. Те са добър пример за останалите библиотеки, заради добрата законова уредба в областта на имиграционната политика и доброто сътрудничество между правителствените и други организации и библиотечните специалисти работещи с имигранти.

³⁴ Европейска комисия [онлайн]. Европейската програма за интеграция – добре интегрираните имигранти обогатяват икономически и културно ЕС. [Прегледана 02.04.2018]. Достъпно от: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-911_bg.htm

³⁵ Център за изследването на миграцията: Оценка за интеграцията на уязвими групи мигранти в България. [Прегледана 02.04.2018]. Достъпно от: www.csd.bg/fileSrc.php?id=22609

³⁶ Министерски съвет [онлайн]. Национална стратегия за учене през целия живот. [Прегледана 02.04.2018]. Достъпно от: www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?Id=880

Трета глава акцентира върху проблемните области в работата с имигранти и мерките за тяхното преодоляване. Въз основа на изведените проблемни области е разработен “Препоръчителен модел за библиотечно-информационно обслужване, обучение и социална интеграция на имигранти” (за обществени библиотеки).

В **раздел 3.1.** е направен задълбочен анализ на специализираните услуги, ресурси и мероприятия за имигранти в Столична библиотека Амстердам. В хронологичен ред е проследена подробно работата с имигранти в най-голямата обществена библиотека на Холандия през последните 15 - 20 години. Още през 1984-1988 г. са организирани анкети с турски и марокански жени и деца, за изследване потребителските им потребности. В този период започват да се създават мултикултурни колекции, но също така се отделя внимание върху провеждането на срещи – разговори в неформална среда за определяне на потребностите от специализирани библиотечни услуги за тази целева група.

През 2004 г. библиотечната специалистка Ели Деккер, като част от екипа на Столичната библиотека Амстердам, в своята публикация “*Работа с мигранти в Амстердам*”³⁷ акцентира върху важността от обслужването на имигрантската целева група. През 2001 г. тя инициира създаването на “Отдел за работа с имигранти”, който не само се грижи за изграждането и поддържането на мултикултурни колекции, но започва да реализира и мероприятия за имигрантите, чрез които се опитва да ги привлече и провокира да останат в библиотеката. Най-важните проекти и мероприятия за имигранти реализирани през изминалите 15-20 години са:

- “*Прозорец към Амстердам*”(2011-2013) (“*Venster op Amsterdam*”)³⁸ – проект, който се насочва към предлагане на курсове по холандски език и курсове за търсене на работа, с крайна цел - реализация на имигранта в холандското общество;
- Съвместни проекти с организацията “Живей и се учи” за обучение на доброволци, които да обучават имигранти;
- Библиотечни посещения и обучителни модули за имигранти като: *опознавателно посещение “Възпитание, Здраве и Образование” (Opvoeding, Gezondheid en Onderwijs - OGO)*; *Въведение в интернет и тренировка с мишка, Обучение за работа с портала www.oefenen.nl; “NT2-school” - “училище“ по холандски език за имигранти с преподавател по холандски език; Работа с „умните четци на новини NT1 и NT2“ (Slimme Nieuwslezer*

³⁷ Dekker, E. Migrantenbibliotheekwerk in Amsterdam. Openbare Bibliotheek Amsterdam: 2004, p.15.

³⁸ Nieuwe educatieve voorziening in Amsterdam, 7 maart, 2012. In: Bibliotheekblad [online]. [Viewed 15.01.2018]. Available from: <http://www.bibliotheekblad.nl/nieuws/nieuwsarchief/bericht/1000002062>

NT1 en NT2) за четене на статии от вестници представени на лесен холандски език; читателски клуб за имигранти “Четем заедно”; Час при библиотекаря (Oefenspreekuur) - за консултация по език и интеграция и др.

Всички тези проекти, услуги и мероприятия с изключение на проекта „Прозорец към Амстердам“, съществуват и до днес и се реализират с успех в отдела за работа с имигранти “Живей и се учи”, подобен на дигиталните езикови къщи съществуващи в останалите обществени библиотеки на Холандия.

В **раздел 3.2** са представени емпиричните изследвания за ефективността на услугите и инициативите за имигранти на Обществена библиотека Амстердам.

Раздел 3.2.1. представя резултатите от проведено през периода ноември 2012 г. - юни 2013 г. анкетно проучване на мнението на имигрантите, ползващи услугите на Столична библиотека Амстердам за програмите, услугите и мероприятията на библиотеката. За целта на проучването са разпространени анкети сред потребители имигранти на Столична библиотека Амстердам и са получени 34 попълнени анкети от имигранти от 17 различни държави. В изложението са включени резултатите от това анкетно проучване, независимо че е то проведено във връзка с професионалните ангажименти на дисертанта още преди да започне дисертационното изследване. Целта е по този начин да се покаже състоянието на разглежданата проблематиката в един по-дълъг период чрез сравнителен анализ на две последователни анкетни проучвания.

След тази анкета е проведено последващо анкетно проучване на имигрантите в Столична библиотека Амстердам (2016-2017 г.), със сходни въпроси, резултатите от което се разглеждат в **раздел 3.2.2.** Анализът на данните от получените 46 попълнени анкети и данните от предходното анкетно проучване показва следните изводи:

Изводи от сравнителния анализ на резултатите от двете анкетни проучвания:

- По показателя „пол“ резултатите сочат, че жените, ползващи услугите за имигранти в Столична библиотека Амстердам преобладават и в двете анкетни проучвания - повече от 2/3 в първата анкета и 71.6% според втората. Това е логичен резултат, защото мъжете имигранти най-често работят и нямат време да посещават мероприятията в библиотеката.

- Възрастта на имигрантите от втората анкета е 69.4% в трудоспособната възраст 25-49 години, а според първата - средната възраст на имигрантите е 36.8 години. Затова холандското правителство се опитва по всякакви начини да обучи и привлече голяма част от имигрантите да се реализират успешно на трудовия пазар, и за да се постигне ситуация „печеля-печелиш“ („win-win“).

Във втората анкета отчетохме висок процент на възрастни имигранти (15.19%), които - задължени от „Закона за гражданската интеграция„ от 2013 г. да се интегрират - започват по-често да посещават библиотеката. Тази тенденция е добра, защото и подгрупата на „старите“ имигранти се интегрира, но за тези от тях, които са достигнали вече пенсионна възраст няма икономически ползи от инвестиране в тяхната интеграция.

- В първата анкета забелязваме, че нивото на образование на имигрантите е по-ниско от това на имигрантите във втората анкета (60.76% са с висше или полувисше образование, а 8.6% са посочили, че имат докторска степен). Тези резултати имат своето логично обяснение поради факта, че през последните години в Холандия отиват да работят и т.нар. „knowledge migrants“ (висококвалифицирани специалисти), предимно от бивши източноевропейски страни. Тази тенденция според нас ще се увеличава, защото селекцията за прием на имигранти в Холандия все повече започва да прилича на тази в Канада и САЩ и подобно на техните системи за зелените карти и точковата система, се обръща по-специално внимание на качествата на потенциалните мигранти и те се тестват предварително преди пристигането им в държавата на приемане. Не случайно Европейският съюз вече разисква идеята за създаването на т.нар. „синя карта“.

- Резултатите за произхода на имигрантите са много интересни както в първата, така и във втората анкета. Според първото ни анкетно проучване, от общо 35 анкетиранни имигранти те са от 17 различни държави, а според второто - от общо 46 анкетиранни имигранти става ясно, че те идват от 25 различни държави.

На базата на този резултат правим извода, че мултикултурното суперразнообразие на град като Амстердам се повишава през последните години „със скоростта на геометрична прогресия“. И този факт не носи със себе си само позитиви, но и много негативи. Най-големият от тях е неспособността и нежеланието на голяма част от имигрантите, живеещи в Амстердам да се интегрират добре в един холандски град, в който ден след ден се говори все по-малко холандски език, и в който холандците отдавна вече са се превърнали в малцинство (46.6%)³⁹.

- Анализът на причините за имиграция към Холандия показва, че най-сериозната причина както в първата анкета (63%), така и във втората - (43.4%) остава сключването на брак с холандски гражданин – от местен или от имигрантски произход. Във втората анкета ярко изпъква на преден план като причина за имиграция правото на пътуване и работа в ЕС на граждани от източноевропейски страни, които са 21.7% от

³⁹ Overzicht Gemeente Amsterdam. In: Alle cijfers [online]. [Viewed 20.10.2018]. Available from: <https://allecijfers.nl/gemeente/amsterdam/>

анкетирани през 2016 г.

- За служителите на Столична библиотека Амстердам най-важни са отговорите на имигрантите на въпросите за оценката на услугите, които те предлагат на целевата група, оценката за обслужването на библиотекарите и разбира се, препоръките им за създаването на нови услуги, от които те имат нужда.

Въз основа на отговорите за дигиталните програми за изучаване на холандски език, тези от тях, които не бяха ползвани достатъчно активно бяха премахнати от компютрите с езиковите програми в Столична библиотека Амстердам и на тяхно място бяха инсталирани нови програми. Общата оценка на имигрантите за обслужването на библиотечните специалисти е много положителна: общо 84.6% от анкетирани през 2016 г. имигранти са посочили, че са изключително или много доволни от обслужващият ги библиотечен персонал, а през 2013 г. 60% са оценили персонала като много добър и 39% като добър. Тези цифри са абсолютно положителни за обслужването в Столична библиотека Амстердам.

Един от изводите, който направихме след първата анкета от 2013 г. е, че имигрантите желаят създаването на мероприятия като езиково кафене, читателски клуб и др.под., поради факта, че имат необходимостта да общуват по-често в неформална среда. В резултат от направените от мигрантите препоръки, през 2014 г. бе създаден клуб за четене „Meeleesclub” и клуб за култура „Втора Родина“, които вече в продължение на четири години (от 2014 г. насам) работят успешно.

Получените резултати и направените изводи имат не само аналитичен, но и практико-приложен характер. Те бяха предоставени на библиотечните специалисти, работещи в Отдела за имигранти на Столична библиотека Амстердам и станаха основа за изработване и прилагане на нови решения, които подобриха някои области от обслужването на имигрантите. Препоръките на целевата група за създаване на нови мероприятия, въвеждането на евтини или безплатни абонаменти, безплатен интернет за всички имигранти, повече клубове и по вечерно време и повече вестници, списания и книги на родните езици на имигрантите са от особен интерес за ръководството на Библиотеката и ще бъдат вземани под внимание при планиране на бъдещи библиотечни дейности, продукти и услуги. Така например, през 2018 г. в Столична библиотека Амстердам започна създаването на „Световна библиотека“ - отдел с колекции от книги на 26 езика (най-разпространените в света и в Амстердам), както и различни културни мероприятия с представители на хора от различни националности, представени в Амстердам.

В раздел 3.2.3. са представени резултатите от проведена фокус група при „Клуб за култура Втора Родина“ към Обществена библиотека Амстердам. Клубът е реализиран през 2014 г. * поради нуждата от подобни мероприятия, която е заявена от участниците в анкетата от 2013 г. Тази инициатива бързо се превръща в успех и съществува до края на 2018 г. като е посещаван средно от 20 души всеки път и се утвърждава като място за срещи и комуникация между три целеви групи: нови и стари имигранти, но и холандци, които се интересуват от чужди езици и култури. Клубът може да се разглежда като катализатор за добри межкултурни контакти в едно общество на супер културно разнообразие, каквото е амстердамското – приютило в себе си хора от 180 различни страни.

В началото на 2017 г. е организирано провеждането на фокус група с цел да се проучи мнението на редовните посетители на клуба за мероприятията, които той предлага за тях. В разговора участват осем души. Проблемната област, която е обсъдена по време на фокус групата е подобряване на бъдещата дейност на клуб „Втора Родина“. Изборът на участници за фокус групата е направен внимателно - поради факта, че клубът има за задача да събере на едно място три целеви групи – нови и стари имигранти и местни холандци, е отправена покана до няколко души от всяка една група.

От една страна, проведената фокус група дава възможност да се изследва имигрантската група потребители относно нагласите за подпомагането на процеса на интеграция, чрез предлагане на една неформална форма на общуване между местни холандци и имигранти в „Клуб Втора Родина“. От друга страна, практико-приложният характер на тази инициатива позволява да се проследяват развитието и резултатите от реализацията. Така например, за подобряване на работата на Клуба и въз основа на изводите от проведената фокус група, в началото на септември 2017 г. „Клуб за култура Втора Родина“ започва да се осъществява съвместно с мероприятиято на „Народния Университет в Амстердам“ – *Кафене NT2*. Това „кафене“ е място за срещи и разговори на злободневни теми на холандски език. Прието е и ново наименование на съвместния клуб - *Nieuwe Leeuwen* (Нови лъвовете).

В раздел 3.3. са представени резултатите от *дълбочинното интервю* за изследване мнението на девет холандски библиотечни специалисти за работата им с имигранти. Интервютата са проведени от докторанта, въз основа на неговия десетгодишен опит като библиотечен специалист, специализиран в работа с

* Дисертантът е инициатор, създател и организатор на „Клуб за култура Втора Родина в Столична библиотека Амстердам. Клубът започва своята дейност през м.март 2014 г.

имигранти^{**}. През периода март - ноември 2017 г. са направени девет дълбочинни интервюта с библиотечни специалисти, работещи в отдели с имигранти в следните обществени библиотеки на Холандия: Амстердам, Хага, Ротердам, Харлем, Катвайк, Хемскерк, Бевервайк, Велсен и Алмере. Целта е да се направи общ анализ и обобщена оценка на дейностите, колекциите, мероприятията и проектите за имигранти в и извън Амстердам, в други провинции на страната, където също живеят компактни групи от имигранти. Дълбочинното интервю съдържа 18 отворени въпроса. Анализът на получените отговори показва, че:

1. Услугите и проектите за имигранти в Амстердам, Хага, Ротердам и Харлем доста си приличат, защото броят и видът на целевата група, обслужвана в отделите се характеризира с голямо културно разнообразие. Във всички обществени библиотеки на горепосочените градове има специализирани отдели – т. нар. *езикови къщи*, които развиват много активна дейност. Разликите са само в броя и вида на персонала, който обслужва целевата група.

2. След приемане на Закона за обществените библиотеки в Холандия през 2015 г. се забелязва силна централизация на дейностите и проектите за имигранти. Кралската библиотека в ролята си на национална библиотека създава през 2016 г. проекта „Библиотеката и базовите познания“, който се осигурява координация на всички проекти за имигранти.

3. В малки общини на Холандия, в които от няколко години са настанени имигранти (например Катвайк), също се създават отдели за имигранти, които обслужват голям брой потребители на целевата група.

4. От отговорите на библиотечните специалисти става ясно, че те често работят в ограничен състав, но през последните години получават помощ от доброволци. Добър пример за това са библиотеките в Ротердам, Велсен, Хемскерк и Хага.

5. Интервюираните библиотечни специалисти посочват, че в обществените библиотеки на Холандия се реализират програми създадени в някои западно-европейски страни (най-вече скандинавски), които вече години наред успешно работят в страната. Добри примери за такива практики са читателските клубове, езиковите кафенета, човешката библиотека, клубовете за домашна работа, филмовите клубове и др.

6. Кооперирането с други организации, работещи с имигранти за реализацията на съвместни проекти не винаги е на добро ниво. Но има и примери за успешно съвместно

^{**} Докторантът работи като библиотечно-информационен специалист, ангажиран в работа с имигранти от август 2007 г. към настоящия момент в Столична библиотека - Амстердам.

сътрудничество посочени от интервюираните: с организациите “Живей и се учи” в Амстердам, “Език до края на живота” на национално ниво и “Библиотеката и базовите познания”. Работа с бежанци, Червения кръст, някои музеи, университети и културни неправителствени и правителствени организации са посочени от библиотечните специалисти като добри партньори на библиотеката.

7. Финансирането на библиотеките от общините по места за реализацията на успешни имигрантски проекти не винаги е задоволително. За този проблем споменават няколко от библиотечните специалисти, но те подчертават, че тяхната активна работа и креативност им помагат за спечелване на доверието на ръководството на библиотеките за финансирането на техните проекти.

8. Броят на имигрантите, на които те помагат през последните години, особено след 2015 г., значително е нараснал с глобалната миграционна криза. Поради този факт се е увеличило и разнообразието от услуги за имигранти. Всички интервюирани библиотечни специалисти споделят това наблюдение.

9. Профилът на имигрантите, ползватели на библиотечните услуги, които библиотекарите описват във всички отговори съвпада почти напълно – според пол, професия, произход и т.н. Този профил се припокрива в голяма степен и с резултатите от анкетите направени в Столична библиотека Амстердам: жените имигранти посещават по-често библиотеката, професиите им са различни, но последните години идват по-често и високо квалифицирани имигранти, и броя на националностите значително се увеличава.

10. Начините за достигане на целевата група също е посочен като един от проблемите в работата с имигранти. Те правят това най-често с помощта на общините по места, училищата по холандски език и други организации занимаващи се с имигранти.

11. На въпроса за креативността и създаването на нови служби и услуги за имигрантите в техните библиотеки, специалистите отговарят, че най-често ползват и реализират вече утвърдени в други обществени библиотеки програми и услуги, но някои от тях (от библиотеките в Харлем, Ротердам, Хага и Амстердам) създават и свои услуги за имигранти.

12. Общо мнение на почти всички интервюирани библиотечни специалисти е, че последните няколко години се забелязва смесване на ползването на програми за имигранти и неграмотни (функционално неграмотни, слабограмотни и дигитално неграмотни), защото те са подходящи и за двете целеви групи.

13. Интересно е да се отбележи, че интервюираните не възприемат другите организации, помагачи на имигранти като конкуренти, а повече като възможни партньори.

14. Оценката, която библиотечните специалисти работещи, с имигранти поставят сами за себе си е средно 7.5 по десетобалната система. Тази оценка е доста висока, но напълно реална, имайки предвид разнообразието от програми и услуги за имигранти, които се реализират в обществените библиотеки, които те представляват.

В раздел 3.4. е направена оценка на проблемните области в работата с имигранти и са формулирани препоръчителни мерки за тяхното преодоляване. На базата на изследваните източници за работата с имигрантската целева група са обособени следните проблемни области:

1. Трудно определяне на начините за достигане на целевата група;
2. Недостатъчно финансиране на услугите за имигранти;
3. Недостатъчен персонал – както като квалификация, така и като брой при предоставяне на услуги за имигранти;
4. Целенасочена политика на общините в работата с мигранти;
5. Недостатъчно добра материално-техническа база, по-специално в по-малките обществени библиотеки за осигуряване на добри условия за работа с имигранти;
6. Недостатъчен контрол върху качеството на обслужването за имигранти;
7. Лошо сътрудничество на някои обществени библиотеки с други партньори подпомагачи интеграцията на имигранти;

В раздел 3.5. е предложен препоръчителен модел за библиотечно-информационно обслужване, обучение и социална интеграция на имигранти (за обществени библиотеки).

В процеса на изследване бяха открити и проучени няколко мениджмънт-модела за разрешаването на различни практически проблеми в сферата на фирмения мениджмънт. Един от тях е и *BOB-модельт*⁴⁰. Абревиатурата BOB е образувана от понятията *beeldvorming* (анализ и формулировка на проблема), *oordeelsvorming* (определяне на целите и задачите за разрешаване на проблема), и *besluitvorming* (изводи и препоръки от изследването на проблема). Структурата на този модел е ясна и логична и затова той частично бе ползван в създаването на модела за библиотечно-информационно обслужване.

⁴⁰ BOB-model. In: Managamentmodellensite [online]. Viewed [09.10.2018]. Available from: <https://managementmodellensite.nl/bob-model/#.W7xwVHszbIU>

Друг мениджмънт-модел, който също е разгледан и ползван като инспирация за създаването на препоръчителния модел е този на Даниел Хофман – *Ik-Wij-Het*-модел⁴¹ (*Аз-Ние-Проблем* – модел). Идеята на Хофман е, че първо трябва да се формулира обстойно проблемът за разрешаване, след това да се анализира до каква степен „аз-ът“ (мениджърът) е подготвен да го разреши и ако не е достатъчно квалифициран в областта, да потърси сътрудничество с други отдели или организации, които също се занимават с този проблем и ще помогнат за неговото разрешаване. Въпреки че моделът на Хофман е предложен в мениджмънта, според нас той може да бъде приложен до известна степен и в библиотечната работа, и в частност в създаването на услуги за имигранти. Той е подходящ за адаптиране в библиотечното обслужване предимно в тази си част за доброто сътрудничество между библиотеката като организация и всички други организации, които създават подобни проекти за имигранти (посочен като един от проблемите в работата на обществените библиотеки в доклада на проекта на Кралската библиотека „Библиотеката и базовите познания“). По този начин ще се избегне създаването на едни и същи продукти и услуги за целевата група и ще се работи по-ефективно.

Преди създаването на препоръчителния модел са разгледани и други модели за библиотечно-информационно обслужване, които биха могли да се приложат и за имигрантска целева група.

Пример за модел, прилаган в сферата на библиотечно-информационното обслужване е *Моделът за устойчиви библиотечни услуги (Model for sustainable library services (MSPL)*, който е един от научните приноси на дисертацията на австралийката Раджесвари Челиахп на тема: „Изграждане на мултикултурни общности в кварталните обществени библиотеки“⁴². Авторката представя модел за изграждане на библиотечни услуги за имигранти, живеещи в кварталите на австралийския град Пърт. Неговата структурата включва три основни части: мигрантската общност, библиотечния персонал и услугите и политиката на обществената библиотека.

Модел за библиотечно-информационно обслужване на определена целева група е „*Моделът за проучване и анализ на библиотечно-информационното обслужване на учениците в конкретна община*“, който предлага Ели Попова. Част от неговата структура е предварителната подготовка за избора на модел на обслужване и анализът на целевата

⁴¹ Verandering ontstaat waar drie dimensies elkaar ontmoeten. In: FocusLearningJourneys [online]. Viewed [09.10.2018]. Available from: <https://www.focuslearningjourneys.nl/blog/2015/03/verandering-ontstaat-waar-3-dimensies-elkaar-ontmoeten-39/>

⁴² Chelliahp, Rajeswari. Community building, multiculturalism and the suburban public library. Edith Cowan University: Perth, 2014. 278 p.

група, за която трябва да се създадат услуги. Моделът включва и определяне на ясна цел, задачи, партньори за сътрудничество и финансиране за реализация на проекта, и в края на модела - анализ на постигнатото и препоръки за подобряване на по-нататъшната дейност⁴³.

Препоръчителен модел за библиотечно-информационно обслужване и социална интеграция на имигранти (за обществени библиотеки)

Създаденият препоръчителен модел (фиг.2) може да бъде ползван от обществени библиотеки в общини с наличие на имигрантски популации, но в зависимост от големината на библиотеката, той може да бъде частично видоизменян, за да бъдат постигнати неговите цели. Затова бихме го нарекли *гъвкав модел*. Някои от елементите са заимствани и адаптирани от разгледаните по-горе модели.

На този етап смятаме, че в България подобни продукти и услуги не могат да бъдат реализирани с успех, и ползвани от достатъчен брой имигранти, те на фона на местното българско население са много малка част. Според източниците⁴⁴ образователното им ниво най-често е високо, поради което те избират формални варианти за изучаване на български език (в училищна среда), а и освен те са много активни на трудовия пазар. Но на по-късен етап, ако в България за дълго време се заселят големи мигрантски групи, обществени библиотеки ще могат да черпят от богатия опит на библиотеките на горепосочените страни, чиито дейности широко бяха разгледани в нашето изследване.

I. Цел и предназначение на модела

Целта на препоръчителния модел е да се създадат и предложат услуги, мероприятия и колекции за имигранти, които да помагат за успешната им интеграция в холандското общество. Основната задача, която се поставя с разработването на тези услуги е имигрантите да положат с успех изпитите си по интеграция, държавните изпити по холандски език или да подобряват базовите си познания по език, смятане и компютърните си умения, а на по-следващ етап да станат постоянни потребители на библиотеката.

Място за реализацията на модела - Всички обществени библиотеки в общините по места. Благодарение на изградената мрежа от филиали, библиотеката може бързо да популяризира подобен тип модели.

II. Структура на модела

⁴³ Попова, Е. Модел за проучване и анализ на библиотечно-информационното обслужване на учениците в конкретна община. В: ББИА онлайн. Прегледано [09.10.2018]. Достъпно от:

<https://www.lib.bg/consult/Консултации/17-Управление-и-организация-на-библиотеките-консултации/>

⁴⁴ Профил на имигранта в България. В: Дарик нюз, 7 апр. 2014 [онлайн]. [Прегледан 04.10.2018]. Достъпно от: <https://dariknews.bg/novini/obshtestvo/profil-na-imigranta-v-bylgariq-1245072>

- **Целева група и начини за нейното достигане** - Моделът е насочен към всички видове имигранти, нуждаещи се от неформално обучение по холандски език и други базови познания, живеещи на територията на холандските общини, които са потребители на услугите на обществените библиотеки в общините. Идеята е след приключване на успешния интеграционен процес на имигрантите, те да останат активни ползватели на услугите на библиотеката.

Информация за целевата група може да се намери от общините по места (те могат да разпространяват информация за колекции и услуги за имигранти на библиотеките), от училищата за холандски език, в културните центрове на различните мигрантски групи и в религиозните им храмове където се събират, чрез реклама в местните медии (вестници, списания, локални телевизионни канали), чрез реклама в градският транспорт, в кварталните супермаркети и т.н.

- **Сътрудничество с други организации или заинтересовани страни за реализацията на модела** - От една страна това са имигрантите, а от друга институциите на местно ниво, пряко отговорни за интегрирането на имигрантите – холандското правителство, общините, библиотеките, Червеният кръст, центровете за работа с бежанци, бюроа по труда, музеите и всички други правителствени и неправителствени организации, помагачи на имигранти за тяхната интеграция в Холандия.

- **Финансиране** - Начините за финансиране разделяме условно на два вида: чрез държавни субсидии от самите библиотеки, от Кралската библиотека, общините по места и по проекти на Европейския съюз, или частни инициативи чрез фондации (добър пример е Bill and Melinda Gates Foundation и др.), но и от спонсорство на банки, фирми, лотарии и др.

- **Материално техническа база, изграждане на колекции: физически и дигитални**

Преди представянето на примерите за колекции, мероприятия и услуги за имигранти, които препоръчваме е важно да уточним, че те са дадени в разширен вариант. Всяка обществена библиотека би могла да избере тези мероприятия и услуги, които смята за приложими в дадената община и ги приема за подходящи за своите потребители.

В Холандия, през последните 15-20 години се предлагат в голямо разнообразие материали за имигрантската целева група като книги, списания, вестници, компактдискове, книги на лесен холандски език, уеб сайтове с подходящи програми и други.

1) *Интернет ресурси, подпомагащи процеса на комплектуване за изграждане на колекции за целевата група* - Като пример можем да посочим следните полезни платформи, които са подходящи при комплектуването на подобни ресурси и формирането на нови и поддържането на вече съществуващи колекции с електронни, традиционни и дигитални документи.

- <https://www.nt2.nl/nl/> : полезен портал при закупуване на учебни материали с онлайн упражнения.
- www.eenvoudigcommuniceren.nl : сайт за закупуване на книги на лесен холандски език от ниво A0 до ниво B2.
- www.bol.com : най-големият холандски сайт за закупуване на книги и електроника.
- <https://www.nbdbiblion.nl/> : сайт на националната библиотечна организация NBD Biblion, която колекционира и описва библиотечни материали, след което ги предлага на обществените библиотеки. Колекцията от материали за имигранти е доста богата.

2) *Уеб-сайтове за изучаване на холандски език, примери за изпита по интеграция и държавния изпит по холандски език и базови познания по смятане, компютърна грамотност и електронно правителство:*

- www.oefenen.nl : програми за изучаване на холандски език, смятане, компютърна грамотност и социални мрежи, кандидатстване за работа.
- www.leefenleer.nl: амстердамски проект, който на своя уеб сайт предлага упражнения по холандски език, търсене на работа и възможност за записване на курсове в квартала по местоживееене и контакт с общината в Амстердам.
- www.cve.nl: примери за изпитите по интеграция и държавните изпити по холандски език на ниво средно специално образование и входно ниво за влизане в холандски университет.
- <https://www.hetbegintmettaal.nl/zelfstudie/>: портал с уеб сайтове за обучение по холандски език.

• *Мероприятия и услуги за имигранти – примери*

1) *Опознавателно библиотечно посещение* – целта му е група от имигранти да дойде на посещение в обществената библиотека по време, на което да се покажат материалите и езиковите програми, които могат да ползват в библиотеката за изучаване на холандски език, информация за ползване на библиотеката.

2) *Посещение за усвояване на компютърни умения* – за начинаещи и за напреднали.

- 3) *Работа с преподавател по холандски език*, който може да консултира имигрантите къде могат да изкарат курс по холандски език и с който те могат да работят заедно в библиотеката по определени учебни програми.
- 4) *Читателски клубове – за начинаещи и напреднали.*
- 5) *Готварски клуб* – да се приготвят съвместно ястия от родните страни на имигрантите.
- 6) *Езиково кафене* – в него могат да се дискутират злободневни теми.
- 7) *Филмов клуб* – може да се гледат заедно холандски филми (детски) и да се задават въпроси върху тях.
- 8) *Клуб за култура Втора Родина* – за напреднали имигранти (ниво А2-В1) – срещи с писатели, художници, музиканти, представяне на родните страни от самите имигранти, разговори на злободневни теми и т.н.
- 9) *Клуб за деца имигранти* – за четене или за домашна работа.
- 10) *Клуб за търсене на работа* - как да се пише CV и мотивационното писмо и как да си търся работа.

- ***Създаване и уредба на отдел или кът*** от библиотеката с шкафове с материали за имигрантите, с маси и столове, с приятен интериор и обзавеждане (с красив персийски килим, руски самовар, красиви покривки и др.под.) с предлагане на кафе на имигрантите.

III. Реализация на модела

1. Подготвителни дейности

- *Рекламна дейност*

Преди реализацията на модела трябва да се направи реклама по всички възможни начини - изготвянето на рекламno-информационни материали като брошури, флаери, информационни табели и др. е най-разпространената форма, но медийното популяризиране по радио, телевизия и в местните вестници също е много ефективен метод.

Поместването на реклама на уеб сайта на библиотеката е от значение, но тя трябва да е написана на лесен холандски език, за да грабне вниманието на целевата група, която не владее добре холандски език. Използването на известна авторитетна личност за популяризиране на мероприятията също може да бъде много резултатен вариант, като тази личност може да бъде и от имигрантски произход.

- ***Персонал. Обучители на имигрантите. Тренировки за обучители. Работа с доброволци.***

Изборът на библиотечния персонал, който работи с мигрантите е от голямо значение за качеството на информационното обслужване, което предлага обществената библиотека. Още от 70-те години на миналия век, когато се е работило повече с мултикултурните колекции, започва интеграцията на библиотекари от имигрантски произход, които започват работа в тези отдели. Библиотечните академии включват в своите програми уроци за служители специализирани в тази работа. Последните пет-шест години в тези отдели работят почти само такива служители, тъй като те служат за имигрантите като добър пример за подражание в пътя им към успешна интеграция в Холандия.

2. Същинска дейност

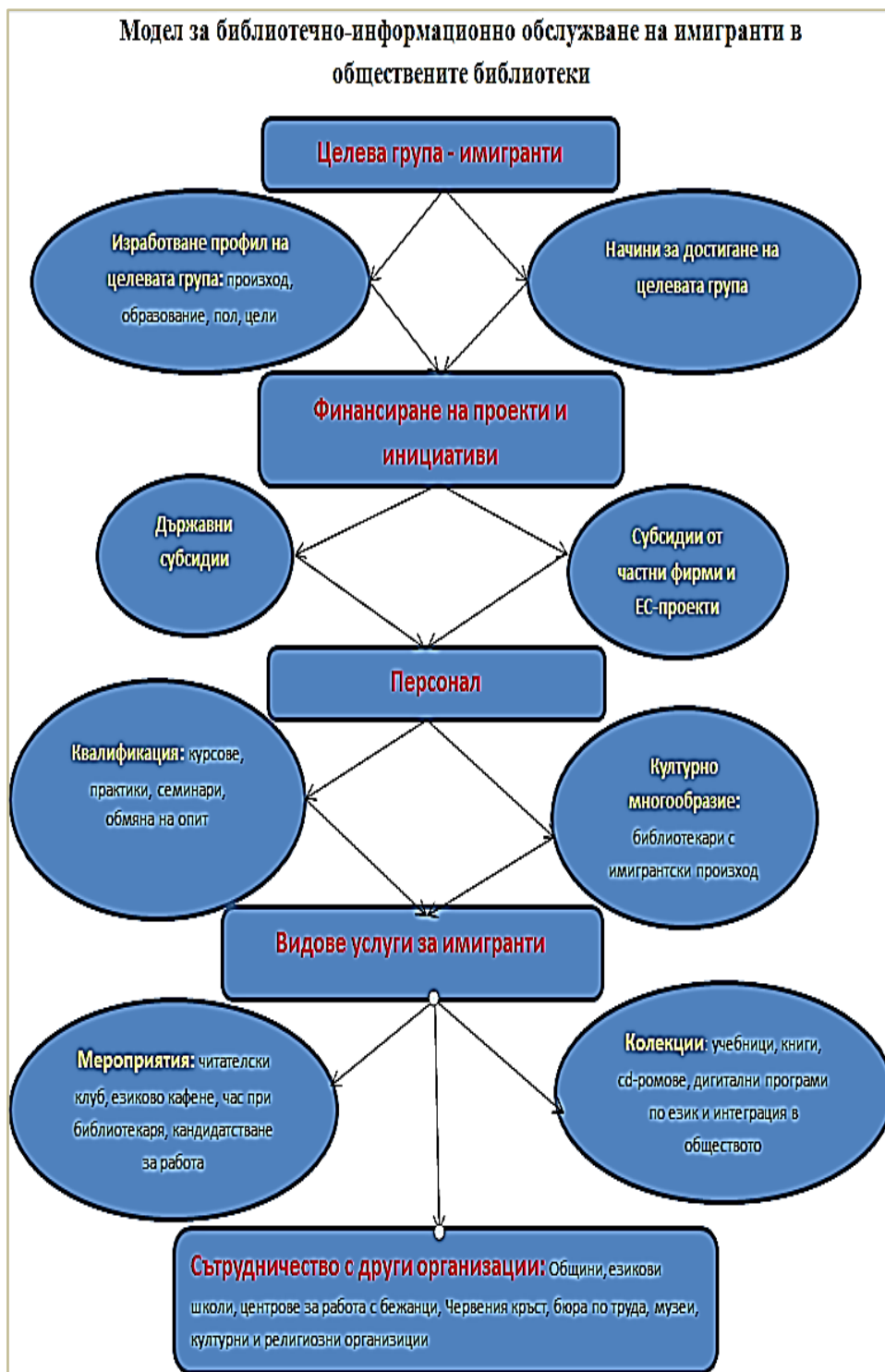
- *Обучение на целевата група*

За целта може да се направи т.нар. „Езиково меню“, което представлява флаер с изписани на него мероприятия и услуги на библиотеката, които тя предлага на целевата група. Към всяко мероприятие се посочва денят и часът, но и кратка информация за провежданата инициатива. Преди конкретните занимания имигрантите трябва да бъдат уведомявани за предстоящите събития. В имигрантския отдел трябва да се обособи и информационно гише (фронт-офис), което да бъде на централно място, за да бъде лесно припознавано от имигрантите.

По време на мероприятията за имигранти трябва постоянно да присъства библиотечен специалист, който отговаря на въпросите им, но и да организира акуратно учебния им процес.

- *Анализ на постигнатите резултати след въвеждането на модела*

В период от шест месеца до една година след реализацията на този модел трябва да се проучи до колко е ефективен. Това проучване може да се извърши чрез анкета подобна на тези, които раздадохме на имигрантите през 2013 г. и 2016 г. и на базата на които анализирахме мнението им за имигрантските библиотечни услуги.

Фиг. 2. Модел за библиотечно-информационно обслужване на имигранти в обществените библиотеки

В заключението са обобщени направените проучвания, анализи, изследвания и изводи по дисертационното изследване.

III. СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Научни приноси с теоретичен характер:

1. В дисертационното изследване се прилага нов подход за аналитично представяне на имиграционните политики и интеграционните модели като се акцентира върху ролята на обществената библиотека в процеса на интеграция на имигрантите.

2. Направен е обстоен преглед на холандската имиграционна и интеграционна политика и чрез сравнително-правен анализ са проследени промените в основната законова рамка, касаеща имиграционните и интеграционни процеси в страната (“Закон за чужденците” (1975, 2000 г.), “Закон за гражданска интеграция” (1998, 2006, 2012, 2013 г.) и “Закон за гражданска интеграция в чужбина” (2006 г.).

3. Детайлно е анализирана работата с имигранти на обществените библиотеки в Холандия през условно разделените за целите на дисертационното изследване два периода (1970 - 2000 г. и 2000 - 2018 г.) с фокус върху промените в холандската имиграционна и интеграционна политика и преминаването ѝ от либерален към консервативен модел.

Научни приноси с практико-приложен характер:

1. Чрез теоретични и емпирични изследвания е направен сравнителен анализ на работата с имигрантска целева група в обществените библиотеки в Холандия и обществени библиотеки от столичните градове на всички страни членки на ЕС като са очертани основните проблемни области и са изведени препоръки за тяхното преодоляване.

2. Създаден е собствен препоръчителен модел за библиотечно-информационно обслужване на имигранти, приложим за холандските и други обществени библиотеки в страни с големи мигрантски популации.

IV. ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. **Русков, Д.** Имиграционната политика на Нидерландия от 2000 г. насам и нейното отражение върху дейността на обществената библиотека. В: *Библиотека*, XXIII, №1, 2016, с. 96-105.
2. **Русков, Д.** Какво се случи с либералната холандска интеграционна политика : анализ в контекста на интеграционната политика на ЕС. В: *Българска наука*, №104, дек. 2017, с. 91-104.
3. **Русков, Д.** Клуб за култура „Втора родина“ към Столична библиотека Амстердам – училище по интеграция на стари и нови имигранти. В: *ББИА онлайн*, №4, 2016, с. 34–36
4. **Русков, Д.** Обмяната на опит като основа за инспирация за създаването на модерни библиотеки в България. В: *ББИА онлайн*, №5, 2017, с. 33-37.
5. **Русков, Д.** Обществената библиотека в Холандия – инспирация за интеграция. В: *Динамични библиотеки – достъп, развитие, промяна: Сборник с доклади от XXVI Национална конференция на ББИА, София, 9 – 10 юни 2016 г.* София : Бълг. библиотечно-информ. асоц., 2016, с. 114-120.
6. **Ruskov, D.** Integratie 2.0 [interview]. In: *Bibliotheekblad*, N5, 2016, p. 36-37.
7. **Ruskov, D.** OBA club 2^e Vaderland. Oudkomers inspireren nieuwkomersbij hun inburgering. In: *LES* [online], Vol. 34, October 2016. Available from: https://www.tijdschriftles.nl/inhoud/tijdschrift_artikel/LE-34-0-26/OBA-club-2e-Vaderland
8. **Ruskov, D.** Op zo'n avond zie je een regenboog aan culturen [interview]. In: *OBA*. Amsterdam, N5, 2016, p. 4. Available from: https://issuu.com/bibliotheekamsterdam/docs/oba.amsterdam_krant-editie_mei_2016
9. **Ruskov, D.** OBA Club 2e Vaderland [interview]. In: *Oba*, 23 mei 2016. Available from: <https://www.oba.nl/nieuws/oba-club-2e-vaderland.html>

в съавторство

1. **Лозанова-Белчева, Е., Русков, Д.** Обществените библиотеки и тяхната посредническа роля в електронното правителство - добри практики от България и Холандия. В: *Коммуникативные возможности современных музеев, библиотек и архивов: сб. материалов VIII Международных музейн чтений „Современные проблемы музеологии“ Орел, 16-17 мая 2017).* Вып. 6/ гл. ред. Паршиков, Н. А. - Электрон. дан. (77 Мб). – Орел: Орловский гос.ин-т культуры, 2018. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM)